

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI

CZÉTÁNY GYÖRGY

AZ IMMANENS ELKÜLÖNBÖZŐDÉS FILOZÓFIÁJA

AZ IMMANENCIA HEGELI ÉS DELEUZE-I FOGALMA ÉS A
TRANSCENDENTÁLIS ILLÚZIÓ

Filozófiatudományi doktori iskola

Prof. Dr. Boros Gábor DSc, egyetemi tanár

Újkori filozófiai program

Prof. Dr. Boros Gábor DSc, egyetemi tanár

A bizottság tagjai:

A bizottság elnöke: Dr. Bacsó Béla DSc

Bírálok: Dr. Ullmann Tamás PhD

Dr. Balogh Brigitta PhD

A bizottság titkára: Dr. Sajó Sándor PhD

A bizottság tagja: Dr. Weiss János DSc

Póttagok: Dr. Csikós Ella egyetemi docens

Dr. Somlyó Bálint PhD

Témavezető:

Dr. Olay Csaba PhD, habilitált egyetemi docens

Budapest, 2014

Mi irányítja a gondolkodást az abszolútumra, arra, ami mindenben feltétlen módon érvényesül? Nem más, mint a boldogság keresése, vagy ami ugyanaz, a szeretet keresése. Alighanem ebben áll a vallás és a filozófia közös gyökere – még ha a keresés módjában alapvetően el is térnek. Ugyanis mindkettő a keresésnek egy olyan útját jelentheti, amely a boldogságot, avagy a szeretetet nem a feltételeshez igyekszik kötni, mivel a feltételek folyamatosan változnak, ami által a boldogság/szeretet az esetlegességnek van kitéve, hanem a feltétlen módon érvényesülőhöz, amely az általa keltett és iránta érzett boldogságot/szeretetet megszüntethetlenné szilárdítja. Mármint a feltétlenre irányuló gondolkodás problematikus gondolkodás. A probléma abban áll, hogy a keresés ahhoz kötött, ami feltételes és elkülönböződő (meghatározott és változó időhöz, térhez, érzetekhez, képzetekhez, fogalmakhoz, testekhez, eseményekhez stb.), vagyis a gondolkodás problémája az, hogy hogyan viszonyulhat ő maga a feltétlenhez az elkülönböződő feltételek közepette.

A keresés szempontjából döntő fontosságú annak belátása, hogy a feltétlen és a feltételes között kétféle kapcsolat lehetséges. *Először is* a feltétlen adódhat a feltételesen túliként, annak eredetként, alanyként, vagy céljaként. Ekkor a feltételeshez kötött keresés, melynek, hogy kapcsolatba kerüljön a feltétlennel, önmagán kellene túllépnie, önmagát a feltétlenre irányuló, ámde azt soha el nem érő útként határozza meg, míg a feltétlent transzcendensként. A megszüntethetetlen boldogság/szeretet keresése így abból igyekszik erőt meríteni, aminek elérését még lehetősége szerint is tagadja. A keresés feltétele nem más, mint sikerességének lehetetlensége. *Másodszor* a feltétlen megmutatkozhat úgy, mint amelyet a feltételes magában foglal, az elkülönböződő feltételesek általános konstitutív alapjaként. Ekkor a feltételeshez kötött keresés a feltétlent immanens módon, azaz önmagában, elkülönböződő önmagát megismerve avagy teremtvé találhatja meg, és így valóban megtalálhatja. A megszüntethetetlen boldogság/szeretet ekképpen – a feltételes által magában foglalt feltétlenként értett – önmaga megismeréséből vagy teremtéséből fakad. A feltételeshez és elkülönböződőhöz kötött keresés önmagában ismer feltétlen önmagára, illetve teremti feltétlen önmagát. Az előbbiek szerint kifejtett immanencia-gondolatnak tehát a következő előzetes meghatározást lehetne adni: az abszolútum abban áll, hogy a feltételes magában foglalja a feltétlent mint *szinguláris elkülönböződő önkonstitúciójának univerzális elvét*, azaz hogy a feltétlen a feltételesben ismeri meg, illetve teremti önmagát mint feltétlent. Az immanens elkülönböződés filozófiája ennek a meghatározásnak igyekszik tartalmat és formát avagy kifejezést adni.

Egy konkrét feltételes individuum vagy meghatározás az öt individuáló vagy meghatározó feltételek elkülönböződő szintézise. A disszertáció tézise szerint a minden

individuumban és minden meghatározásban érvényesülő abszolútum három szintézis működéseként határozható meg, melyek a feltételeseket elkülönöző feltételeik tekintetében konstituálják. A három szintézis: a feltételeseket elválasztó *diszjunktív szintézis*, a feltételeseket vonatkoztató *konjunktív szintézis*, illetve a feltételeseket összekapcsoló *konnektív szintézis*. A feltételeseket egymáshoz való viszonyukban a három szintézis összjátéka konstituálja. Másrészt a szintézisek egyoldalú transzcendens használata eredményezi a kanti értelemben vett feltétlen ideákat: a diszjunktív szintézis transzcendens használata a minden feltételest elválasztó/meghatározó *Isten* ideáját (minden létező Istentől van), a konjunktív szintézis transzcendens használata a minden feltételest vonatkoztató *Én* ideáját (minden létezőt Én reprezentálok), míg a konnektív szintézis transzcendens használata a minden feltételest összekapcsoló *Világ* ideáját (minden létező a Világhoz kell hogy csatlakozzon). Isten az elválasztott feltételesek feltétlen eredetként, időn túli múltjaként adott, az Én a vonatkoztatott feltételesek feltétlen alanyaként, időn túli jelenként tűnik fel, míg a Világ az összekapcsolódó feltételesek feltétlen céljaként, időtlenül eljövöként adódik. Az ideák a valóságot konstituáló, ám a valóságon *túllépő* fogalmakként és hatalmakként jelennek meg, képzésük módja azonban valójában nem más, mint a három konstitutív szintézis *transzcendens használata*, vagyis megint csak kanti kifejezéssel: egy *transzcendentális illúzió*. A feltétlen transzcendens idea egyszerre illúzió és valós hatalom, abszolút hatalom, azaz minden vonatkozásban érvényesülő hatalom, amely eredetként, alanyként, vagy célként uralja a feltételeseket. Ezzel szemben a szintézisek együttes *immanens használata* mutathatja fel a valóság által *magában foglalt* ideát, a feltételesek által magukban foglalt feltétlent, mint a feltételesek szinguláris elkülönöződő önkonstitúciójának univerzális elvét.

Ami a szintézisek immanens használatát illeti, az iménti meghatározást az immanencia hegei és deleuze-i fogalma alapján igyekszem kibontani. Így jutok el egyrészt az immanens megismerés, másrészt az immanens teremtés abszolútumának fogalmához. Az elemzés során az előbb említett szintéziseknek a konstitutív működését és egymáshoz való viszonyát próbálom tisztázni. Ezután a szintézisek transzcendens használatával, vagyis azoknak az elveknek a vizsgálatával foglalkozom, amik a valóságot konstituáló feltétlen transzcendens hatalmakként jelennek meg. Végül harmadrészt az így képződő transzcendentális illúziótól való szabadddá válás problémáját tekintem át, melyet a szeretet feltétlen immanens szeretetté válásának lehetőségén keresztül igyekszek bemutatni. A disszertáció három fő része tehát az immanencia fogalmának meghatározása, a transzcendentális illúzió létrejövésének elemzése és a transzcendentális illúziótól való szabadddá válás problémájának vizsgálata.

A transzcendentális szintézisek immanens, illetve transzcendens használatára vonatkozóan a kiindulópontot Kantnak *A tiszta ész kritikájában* kifejtett transzcendentális idea-tana jelenti. Kant megkülönbözteti az ész elveinek kétféle, immanens és transzcendens használatát. Immanens használatukban az elvek funkciója a tapasztalati műveletek egységének szabályozása. A transzcendentális illúzió akkor jön létre, ha az immanens rendeltetésű elvek transzcendens elvekként tűnnek föl. A három elv, azaz a három transzcendentális idea a konjunktív szintézis feltétlen ideája, az Én, a konnektív szintézis feltétlen ideája, a Világ, valamint a diszjunktív szintézis feltétlen ideája, Isten. Az Én a dolgok *együttállását* konstituáló elv, a Világ a dolgok *egymáshoz kapcsolódását* konstituáló elv, Isten pedig a dolgok *elválasztottságát* konstituáló elv. Ezen transzcendentális ideák regulatív, tehát immanens elvként való alkalmazása biztosítja a tapasztalatban adottak együttállását, egymáshoz kapcsolódását és elválasztottságát az értelem számára. Amennyiben azonban az elv konstitutív, vagyis transzcendensnek mutatkozik, annyiban a transzcendentális ideák a feltételeket lehetővé tevő feltétlen létezés, az abszolútum illúzióiként jelennek meg.

Kant felmutatja a három transzcendentális illúziót, és azoknak az immanenciához való viszonyát, ugyanakkor mindezt az egyik transzcendentális ideának eleve adottként való feltüntetése alapján teszi. A szubjektum transzcendentális ideájának regulatív használata összeütközésbe kerül a megismerés lehetőségfeltételeként meghatározott transzcendentális szubjektum ideájának konstitutív használatával. Az ellentmondás abból származik, hogy Kant a feltétlen ideát eleve a tapasztalaton túllépő, transzcendens ideaként határozza meg, ugyanakkor a tapasztalat lehetőségfeltételeit csak egy feltétlen ideával alapozhatja meg. A kérdés tehát az, hogy *lehetséges-e a tapasztalati valóságot olyan feltétlen idea konstitúciójaként felmutatni, amely nem lép túl a valóságon, amelyet a valóság magában foglal, amely magának a valóságnak a feltétlen ideája, mint a szinguláris elkülönülő önkonstitúció univerzális ideája*. Lehetséges-e a három előbb említett szintézisnek olyan használata, melynek során a szintézisek nem feltétlen transzcendens ideaként, hanem az immanencia abszolútumának szintéziseiként érvényesülnek? Az immanencia pozitív meghatározása szerint önnön konstitutív elveit magába foglaló folyamat, negatív meghatározása szerint pedig az a folyamat, melynek konstitutív elvei nem lépnek túl önmagán. Az immanencia az, amit semmi nem transzcendálhat; az immanencia önmagában csak mint abszolútum gondolható el. Az immanens elkülönülő filozófiája az elkülönülő önkonstitúciónak mint a minden vonatkozásban érvényesülő immanenciának, az immanencia abszolútumának a meghatározását adja. A disszertáció első része az immanens

abszolútum két fogalmi meghatározásával foglalkozik: az immanens megismerés hegeli fogalmával, és az immanens teremtés deleuze-i fogalmával.

1. Az immanencia hegeli és deleuze-i fogalma, és a két fogalom komplementaritása

Az immanencia fogalmát illetően az első rész három fejezetre bontható. Az első fejezetben Hegel immanencia-fogalmával foglalkozom, a másodikban Deleuze immanencia-meghatározását elemzem, végül a harmadik fejezetben a két meghatározás egymáshoz való viszonyát tanulmányozom.

1.1 Hegel és az immanens megismerés

A hegeli immanencia analízise *A szellem fenomenológiája* előszavában és bevezetésében, illetve „Az abszolút tudás” fejezetben megadott megismerés-fogalomból indul ki. A megismerés az igaz tudás felé halad, azaz afelé, hogy azonos legyen önmagával. Ezáltal azonban magáért-való mozgásában tárggyá teszi, és ezzel megszünteti mint magáért-való momentumot, és megőrzi mint elmúlt magánvaló momentumot, hogy megismerje azt mint önmagát (*Aufhebung*). Ám mivel önmaga épp ez a magáért-való mozgás, ezért a magánvaló momentumot önmaga magáért-való mozgásaként sajátítja el, és így ismer önmagára (*Er-Innerung*). Ezt az önmagát hátrahagyó-önmagára visszapillantó mozgást *recedens* mozgásnak nevezem. Az önmagát megismerő megismerés, avagy a spekulatív ész a tudatot a tárgytól megkülönbözteti, és egyszersmind rá vonatkoztatja, és ekképpen vonatkozik önmagára. A spekulatív ész szintézise egyszerre *konjunktív* (a momentumokat magáért-való módon összevonó) és *diszjunktív* (a momentumokat magánvaló módon elválasztva megtartó).

A disszertáció hipotézise szerint tehát a hegeli immanencia-fogalom *recedens* mozgásként határozható meg. Ez esetben viszont a *recedencia* fogalmának formális meghatározását *A logika tudománya* adhatja meg. Eszerint *a lét tana* a *recedencia* ontológiai meghatározása, *a lényeg tana* a *recedencia* episztemológiai meghatározása, *a logika tana* pedig a *recedencia* logikai meghatározása. A disszertációban ennek bemutatását és igazolását tűzöm ki célul. Mindez azonban még csak formális meghatározása az immanens megismerés fogalmának. Ez a fogalom még nélküli tartalmát, saját fejlődése által kiteljesülő lényegét. A szellem mozgása a történelemben válik külsővé, így annak belsővé tétele is csak a történelmi időben lejátszódó mozgásnak a kifejtéseként lehetséges. A megismerés fogalmának kifejtése tehát elválaszthatatlan a fogalom történetétől. A fogalom ugyanakkor a gondolkodás

formájában jut el saját tartalmához, ennek rendszeres kifejtése pedig a filozófia. A fogalom fejlődésének története így a filozófia történetének tanulmányozásán keresztül válik hozzáférhetővé.

A megismerés fogalmának története ennél fogva Hegel filozófiatörténeti előadásai mentén kerül elemzésre. Ez alapján a fogalom történeti fejlődése három fázisra bontható. A fogalom magánvalóságában ideaként mutatkozik meg, és az ókori filozófián belül Platón, Arisztotelész és Plótinosz gondolkodásában bontakozik ki (maga is egy dialektikus fejlődést mutatva). Magáért-valóságában a fogalom szellemként jelenik meg, ami az újkori filozófiában Descartes, Kant és Fichte filozófiájában érhető tetten, szintén a fogalom dialektikus fejlődését mutatva. A kettő között, a keresztény filozófiában, mely a vallásnak rendelődik alá, a fogalom a vallásnak megfelelő képzelet másért-való formájában jelentkezik: a fogalom ekkor csak utalást jelent annak másvilági képzetére. A fogalom, mint a magánvaló momentum és a magáért-való momentum azonosságának ellentmondása, azaz mint önmagától visszalépő-önmagára pillantó recedens mozgás, végül Hegel filozófiájában kapja meg immanens alakját.

1.2 Deleuze és az immanens teremtés

A második fejezetben Deleuze immanencia-fogalmát vizsgálom meg. Szemben Hegellel, aki az immanenciát mint a megismerés folyamatát elemzi, Deleuze a teremtés immanens fogalmát alkotja meg. A teremtés fogalmát magát is létrejövésében érdemes ábrázolni. Ezért a disszertáció először is arra összpontosít, hogy hogyan formálódik a teremtés immanens fogalma Deleuze más filozófusokról szóló írásaiban és elemzéseiben. Így az *immanencia* meghatározását Spinoza kifejezés-fogalma mentén igyekszem megérteni. Az *esemény* fogalmához Leibniz monász-elmélete és Whitehead konkreszcencia-elmélete jelent kiindulópontot. Az *univocitás* fogalmának kidolgozása Duns Scotus, Spinoza és Nietzsche filozófiája alapján történik. Deleuze teremtés-meghatározása a különböző elméletek foglmainak egy újszerű, konzisztens összekapcsolása, a fogalmak viszonyainak megalkotása egy Deleuze által kivetett konzisztencia-síkon, a *különbség ismétlésének* konzisztencia-síkján. E síkon a különböző elemek intenzív találkozása az immanencia következő fogalmát hozza létre: minden létező ugyanabban az univokális értelemben tekinthető létezőnek: abban az értelemben, hogy a különbség ismétlésének eseményét fejezi ki. A kifejezés két szintje a differenciális virtualitások szintje és az individuumok aktualizációjának szintje. A különbség ismétlése mindig újszerű összekapcsolódások, konnekciók állandó képződése, egy folyamatos mássá alakulás, a mássá-válás örök visszatérése. Ezt a mozgást nevezem *excedens*

mozgásnak. A különbség ismétlésének virtuális *konnektív* szintézisét aktualizálja a rögzítő emlékezet diszjunktív szintézise és a szokás konjunktív szintézise.

A *Différence et répétition* szerint a különbség ismétlésének értelme különféle aspektusaiban három, különböző jellegzetességeket mutató sorozatban fejeződik ki: magánvaló különbségként a tér, magáért-való ismétlésként az idő, problémaként pedig a tudat sorozatában. A második fejezetben a deleuze-i konzisztencia-sík feltérképezését e három sorozat mentén igyekszem véghezvinni.

Végül a Deleuze és Guattari által közösen jegyzett *Qu'est-ce que la philosophie?* című mű alapján azt elemzem, hogy hogyan alakul ki a transzcendentális illúzió, azaz hogyan válik az immanencia egy transzcendens idea attribútumává. A szerzők a filozófia történetében három alapvető illúziót mutatnak ki: a platonizmussal rokonítható transzcendens Objektum, a karteziánus filozófiához köthető transzcendens Szubjektum és a fenomenológiával társítható transzcendens Világ illúzióját. A fejezetet e három illúzió elemzésével zárom.

1.3 Az immanens megismerés és az immanens teremtés komplementaritása

A harmadik fejezetben a két különböző immanencia-fogalmat vetem össze. Először az immanencia két logikáját vizsgálom meg az első két fejezet alapján, vagyis a hegeli és a deleuze-i immanencia logikájának ütköztetése által. Az immanencia logikája egyszersmind az elkülönöződés logikája. Ezért a logika tárgyalásán belül a különbség fogalma kiemelt helyet kap. Mivel az elkülönöződés mozgása mindkét esetben a végtelent magában foglaló mozgás, ezért a másik kiemelt fogalom a végtelen immanens fogalma, melyet szembe kell állítanunk annak transzcendens fogalmával. Végül, még mindig a logika keretén belül, magának a fogalomnak az elkülönöződés – végtelent magában foglaló – mozgására alapozott fogalmát tárgyalom. Az immanens elkülönöződés logikáját ezután az immanens elkülönöződés esztétikájával és etikájával egészítem ki. Az elkülönöződés mozgása ugyanis egyrészt minden esetben időbeliségként kifejeződő mozgás, ami szükségessé teszi az idő immanens elkülönöződésének tárgyalását a két filozófia vonatkozásában. Másrészt mindezek alapján lehetővé válik a vágynak, a cselekedetnek, és ezek terepeként a történelemnek az idő immanens elkülönöződésén alapuló fogalmának tárgyalása Hegel és Deleuze filozófiájának keretében. Végül, mintegy az előzők összefoglalásaként, azzal a problémával foglalkozom, hogy mit jelent a két esetben az immanencia tudata.

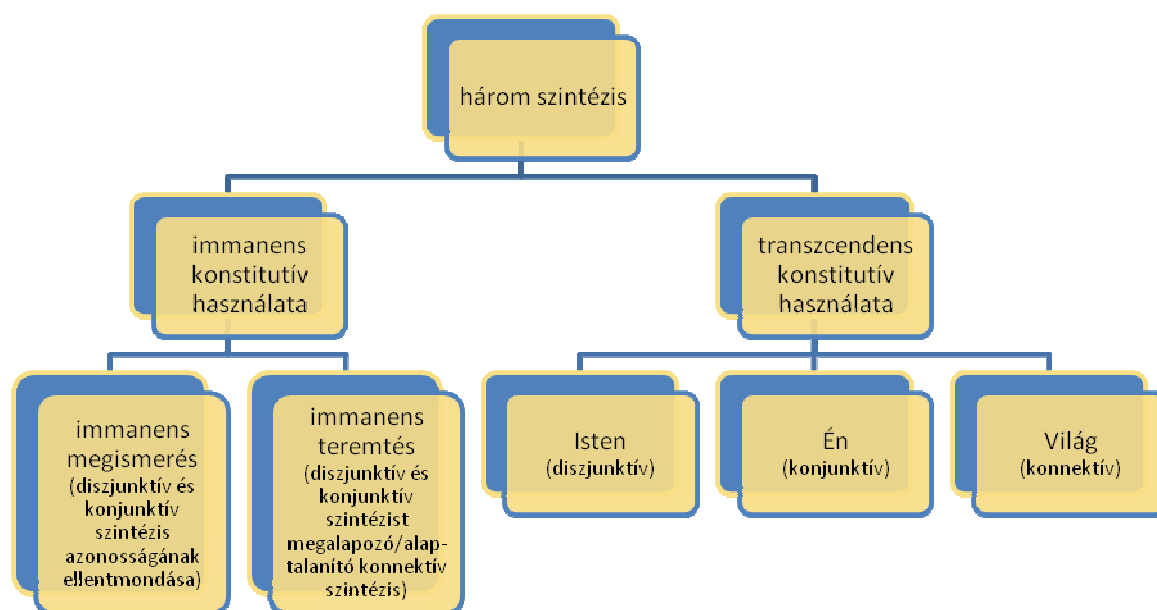
Mindezek alapján azt a következtetést vonom le, hogy az immanencia két meghatározása egymást egyszerre kizáró és kiegészítő, vagyis komplementer meghatározás.

Az immanens megismerés *elmúlt és közvetett*, tárgyként elválasztott módon ismeri meg önmagát a *történelemben*, míg az immanens teremtés *eljövő és közvetlenül* mássá váló módon teremti önmagát az *eseményben*. Az első esetben az immanencia tudata az önmagával való *azonosság ellentmondásaként és hiányaként* ismer önmagára, a második esetben a *különbség ismétlésének többleteként* teremti magát. Az első esetben a szubsztanciát fogalmi *szükségyszerűséggé* emelő és a szubjektum *negativitásának* alakjára hozó öntudatként ismeri meg önmaga immanens abszolútumát, a második esetben az esemény *véletlenét igenlő* módon ismétli önmaga különbségét, és fejezi ki immanens lényegeként az abszolútumot. Az első esetben *recedens*, a második esetben *excedens* mozgást végez. Az immanens megismerés a spekulatív ész szintéziséen, egy egyszerre *diszjunktív és konjunktív* szintézisen alapul, míg az immanens teremtés a két szintézist megalapozó/alaptalanító *konnektív* szintézisen.

Az immanens megismerés, illetve az immanens teremtés elkülönöződő mozgása problematikus. A probléma az, hogy hogyan konstituálja magát az individuum, a meghatározás az elkülönöződésben. *A probléma az elkülönöződő önkonstitúció mint egyszerre szinguláris és univerzális elv.* Az immanencia tudata a problémának olyan tudata, mely megmarad a problémán belül, mely önmagát *mint* problémát ismeri meg, illetve teremti, anélkül, hogy ezt a problémát, az elkülönöződő önkonstitúció problémáját megoldaná. Az immanencia tudatának kísértése éppen ennek a problémának a megoldása, a problémán való túllépés, vagyis az immanencia transzcendálása. Az elkülönöződő önkonstitúció problémájának megoldása az immanenciát maga alá rendelő transzcendens hatalom illúziója. Az immanencia transzcendálása azt jelenti, hogy a gondolkodás tekinthet oly módon is az elkülönöződő önkonstitúció folyamatára, mint ami egy transzcendens hatalom által megszervezett módon, annak alárendelve bontakozik ki. *A transzcendens hatalom a konstitutív szintéziseknek (az elválasztás szintézisének, a vonatkoztatás szintézisének és az összekapcsolás szintézisének) feltétlen és kizárólagos transzcendens hatalomként (transzcendens Objektumként, transzcendens Szubjektumként, illetve transzcendens Világként) való megmutatkozása.* A három szintézis egyszerre az, ami az immanencia folyamatát konstituálja, és amiből a transzcendentális illúzió képződik – az előbbi esetben a szintézisek immanens használataként, az utóbbiban azok transzcendens használatából eredően.

A gondolkodáson múlik tehát, hogy egyrészt elgondolja-e az abszolútumot azáltal, hogy rá irányul, másrészt, hogy immanenciaként vagy transzcendenciaként gondolja el, harmadrészt pedig, hogy az immanencia illetve a transzcendencia milyen formájaként határozza meg. Ez nem jelenti azt, hogy a gondolkodás az abszolútumnak, a feltétlennek a feltétele. Ám a feltétlen elgondolásának az a *módja*, ahogyan az a feltételesekben érvényesül,

már szükségképp a gondolkodás feltételéhez kötött. Vagyis a feltétlen gondolata csak a rá irányuló, feltételeshez kötött gondolkodásban fejeződik ki – ami nem jelenti azt, hogy a gondolkodás mintegy kívülről irányul az előfeltételezett abszolútumra, amelyet ezért soha nem is érhet el; ez az illúzió éppen a szintézisek transzcendens használatának eredménye. Ezzel szemben az immanens használat annak belátását vonja maga után, hogy noha az abszolútum feltétlen, azaz az elkülönöződést konstituáló szintézisek feltétlen módon érvényesülnek, mégis e szintézisek feltétlen érvényesülésének elgondolása az őket megragadó gondolkodás feltételességéhez és feltételéhez kötött – és ezáltal történhet immanens (valóságos) vagy transzcendens (illuzórikus) módon. Mindezek alapján az abszolútumra, a feltétlen módon érvényesülőre irányuló gondolkodás kérdése avagy problémája a következőképp foglалható össze: „Hogyan használja a gondolkodás a transzcendentális ideákat?” „Hogyan használja a gondolkodás a konstitutív szintéziseket?” Az abszolútumra irányuló gondolkodásnak a szintézisek használatát illetően a disszertációban meghatározott alternatívái a következőképp ábrázolhatók:

Míg az első rész a szintézisek immanens konstitutív használatával foglalkozott, addig a második részben a szintézisek transzcendens konstitutív használatából eredő transzcendentális illúziókat elemzem.

2. A transzcendentális illúzió különféle aspektusai

A transzcendentális illúzió azt jelenti, hogy a feltételes valóság valamely feltétlen konstitutív szintézise valóságon *túli* ideaként jelenik meg. Első körben az ekképpen képződő feltétlen transzcendens idea különböző formáinak fogalmi meghatározását vizsgálom, kiegészítve azt a jelek általuk meghatározott rendjeinek szemiotikai elemzésével. Ezt a transzcendentális logikát – az immanencia komplementaritását tárgyaló fejezettel összhangban – a továbbiakban egy transzcendentális esztétikával és egy transzcendentális etikával egészítem ki. A feltétlen transzcendens idea ugyanis éppúgy meghatározza az időt és a teret, mint a vágyat és a cselekedetet. Így azután annak elemzésével folytatom, hogy hogyan mutatkoznak meg a transzcendens idea feltárt formái az idő és a tér kizárólagossá váló feltétlen szintéziseiként – érintve azoknak mind fizikai, mind művészeti aspektusát. Mindezek pedig keretet adnak az élő természetnek az adott transzcendens ideán alapuló megismerési módjához, melynek vizsgálatára szintén kitérek. Ezek a különböző aspektusok, a fogalomként, illetve az idő, a tér és az élet feltétlen szintéziseiként megjelenő transzcendens ideák egymással kapcsolatban vannak, egymást feltételezik, és mint bizonyos történelmi korok jellemző (de nem kizárólagos) illúzióiról adhatunk róluk együtt számot. Így *tendenciájában* az elválasztó szintézis transzcendens ideája az ókorhoz, a vonatkoztató szintézis transzcendens ideája az újkorhoz, míg az összekapcsoló szintézis transzcendens ideája a XX. századhoz köthető. A transzcendens idea mindezen esetekben a valóságot uraló feltétlen hatalomként adódik. Azonban e hatalom egyszersmind illúzió, az idea transzcendens használatához kötődő vágy illúziója, következésképp e hatalom létrejövetelének szükséges feltétele az a mozgás, amivel a vágy önmagát e hatalom alá rendeli. Így végül a vágnak a hatalom transzcendentális illúziója alá rendelődését és a feltétlen transzcendens hatalom keletkezését, vagyis a feltétlen transzcendens hatalom és a vágy korrelációját, illetve azok társadalmi vonatkozását elemzem. Az illúziók különböző formái itt is az előzőekben említett, tendenciájukban meghatározott történelmi érákhoz köthetők. Az elemzés így végső soron egyszerre igyekszik a transzcendentális illúziók keletkezésének szinkronikus és diakronikus, strukturális és történeti elméletét nyújtani.

A transzcendentális illúzió az immanencia problémájának megoldásából, azaz transzcendálásából származik. Ezzel szemben *a probléma megértése*, annak megértése, hogy a probléma maga az elkülönöződő önkonstitúció immanenciája, egyszersmind a transzcendentális illúziótól való szabaddá válást jelenti. Az utolsó részben e szabaddá válásról lesz szó.

3. A transzcendentális illúziótól való szabaddá válás. Az immanens feltétlen szeretet fogalma

A transzcendentális illúziótól való szabaddá válás azt jelenti, hogy az elkülönöződő önkonstitúciót abszolút módon meghatározó, ám az elkülönöződő önkonstitúción túllépő ideák, a transzcendens Objektum, a transzcendens Szubjektum, illetve a transzcendens Világ illúzióknak, eredetüket tekintve pedig az elkülönöződő önkonstitúció immanens szintéziseinek bizonyulnak. A szabaddá válás az elkülönöződő önkonstitúciónak a transzcendens hatalomtól való mentesítése. Ez azonban egy másik transzcendens hatalom alá rendelődet is maga után vonhat. Ezzel szemben szabaddá válni a transzcendencia illúziójától *általában*, vagyis a transzcendens hatalomtól mint olyantól: ez azt jelenti, hogy az elkülönöződő önkonstitúció az immanencia abszolútumaként kerül meghatározásra. Azt a folyamatot, mely által eljuthatunk az abszolútum immanenciájának gondolatához, vagyis az elkülönöződő önkonstitúció abszolútumának ideájához, a szeretet fogalmán keresztül mutatom be. A feladat tehát annak leírása, hogy miképpen válhat a szeretet fogalma a szinguláris elkülönöződő önkonstitúció univerzális ideájává, azaz *immanens feltétlen szeretetté*.

Az immanencia eddigi tárgyalásából következően az immanens feltétlen szeretet fogalmának is két komplementer meghatározását adom. Az első esetben a szeretet egyszerre vonatkoztatja tárgyát önmagára, és különböztödik el tőle, melynek (és ezzel önmagának is) híján van. Ám épp e mozgásban ismer önmagára és válik immanenssé. A második esetben a szeretet többletként eseményt teremt, olyan eseményt, melyben magát, immanens teremtő hatóképességét mutatja fel. Az immanens feltétlen szeretet két komplementer meghatározása az immanens megismerés és az immanens teremtés mozgásban történik. Az első meghatározás során *A szellem fenomenológiájának* mintájára igyekszem felépíteni „a szeretet fenomenológiáját”, vagyis annak következetes végiggondolását, hogy az önmagát feltétlen szeretetként megismerő szeretet transzcendens alakzatai milyen ellentmondásokhoz vezetnek, azaz hogyan szüntetik meg magukat egy magasabb fogalomban, mígnem elérnek annak immanens feltétlen alakzatához. A második meghatározáshoz a szeretet jánosi és spinozai fogalmát vizsgálom meg és hasonlítom össze annak érdekében, hogy általuk az immanens szeretetnek egy egyszerre szinguláris és univerzális ideájához jussak el.

Az immanencia fogalmának meghatározása problematikus: a meghatározás az immanens elkülönöződés filozófiájának mindig megújuló és egyre gazdagodó feladata. A probléma a mozgás, az elkülönöződő önkonstitúció immanens mozgása. A probléma az,

hogy ez a mozgás egy végtelenül megújuló és gazdagodó mozgás, amely megújulásában és gazdagodásában önmagát teszi újra és újra problematikussá. A probléma megoldása a mozgás illuzórikus megállítása azáltal, hogy a mozgást konstituáló szintézisek egy transzcendens ideává, a „Mozdulatlanná” válnak. Ez a transzcendentális illúzió. „Mi okból van minden?”; „Kinek a számára van minden?”; „Mi végre van minden?” – ekképp hangzik a problémát a Mozdulatlan felé transzcendáló kérdés. A probléma megoldása történhet egy feltétlen elválasztó Objektumra való visszavezetéssel, ami okból minden van; egy feltétlen vonatkoztató Szubjektumra való visszavezetéssel, akinek a számára minden van; illetve egy feltétlen összekapcsoló Világra történő visszavezetéssel, ami végre minden van. Ők alkotják a három Mozdulatlant. Ezzel a megújulás és a gazdagodás mozgása nem áll meg, csak egy illúzió által, a Mozdulatlan által határozza meg és szegényíti el magát, mint a Mozdulatlan felé végtelen módon törekvő rendet, és elfedi immanens módon megújuló és gazdagodó mivoltát. Mindezzel szemben a probléma meghatározása a mozgás végtelenítése, az immanens, elkülönöződő mozgás, az elkülönöződő önkonstitúció végtelen folyamatának meghatározása. „Hogyan szerveződik az immanencia?”; „Hogyan szerveződik az elkülönöződő önkonstitúció?” – ez maga a probléma. Az immanens elkülönöződő filozófiájának tehát *a problémát nem megoldani, hanem meghatározni kell, a maga problematikus mozgásában*. Ez a meghatározás az immanens elkülönöződő fogalmának meghatározása.